

Leena Laulajainen

ROMAANI JA TODELLISUUS

Onko romaani totta?

Kaunokirjallinen teos on useammin kuin kerran aiheuttanut kohua ja kiistelyä siksi, että sen henkilöitä ja asioita on pidetty todellisuuden kuvauksina. Kiuruvedeltä mieleeni tulee etsimättä pari esimerkkiä.

Erkki Ahonen julkaisi 1950-luvulla maalaispaikkakuntaa kuvaavan romaanin nimeltä "Tänään ei paljon tapahdu". Kiuruvetiset olivat kuohuksissaan: heidän mielestään Ahonen oli ottanut romaaninsa tapahtumat suoraan todellisuudesta niin, että ainoastaan henkilöiden nimet oli muutettu. Luin romaanin. Siinä kuvattu paikkakunta muistuttaa Kiuruvedettä, mutta en tunnistanut siitä ainuttakaan todellista henkilöä.

Hilkka Ravilo julkaisi vuonna 1998 romaanin "Mesimarjani, pulmuni, pääskyni", joka kuvaa insestiin syyllistyvää pappia ja hänen lapsiuhriaan. Tapahtumat on sijoitettu uskonnolliseen pitäjään, joka muistuttaa Kiuruvedettä mutta voisi yhtä hyvin kuvata jotain muuta maalaiskuntaa, eikä Kiuruvedellä ole koskaan tapahtunut romaanissa kuvattuja asioita. Siitä huolimatta monet kiuruvetiset katsoivat, että Ravilo mustamaalaa synnyinseutuaan.

Koska Ahonen ja Ravilo ovat syntyperäisiä kiuruvetisiä, paikkakuntalaiset yhdistivät tapahtumat ja henkilöt Kiuruvedeen. Ravilon tapauksessa paheksunta oli niin syvää, että kirjailija loukkaantui eikä siitä lähtien ole kertaakaan suostunut esiintymään Kiuruvedellä.

Kirjailija ottaa aineksensa todellisuudesta, mutta yksikään kaunokirjallinen teos ei kuvaa todellisuutta sellaisenaan. Havainnollistan tätä tosiasiaa kertomalla, miten teokseni "Lumilinnut" ja "Keltainen sateenvarjo" ovat syntyneet. Teokseni on julkaistu nuorisokirjallisuutena mutta soveltuvat myös aikuisille.

Tapahtumapaikkana on Kyläsalmi-niminen paikkakunta. Kyläsalmi sijaitsee Savon ja Pohjanmaan rajalla niin kuin Kiuruvesikin. Kyläsalmen ortodoksinen kirkko toimii entisessä apteekin talossa niin kuin Kiuruvedelläkin. Kunnassa on oppikoulu, jonka oppilaista osa on kotoisin muualta kuin kotipaikkakunnalta. 1950-luvulla Kiuruveden yhteiskoulun oppilaskunnasta monet tulivat lähipitäjistä, jopa kauempaakin, osa Suomussalmelta saakka. Kyläsalmella on iso meijeri - niin on Kiuruvedelläkin. Ennen sotia Kyläsalmelle on liikennöinyt laiva - niin on Kiuruvedellekin. Sekä Kyläsalmen että Kiuruveden lähetyvillä on tunnettu kylpyläpaikkakunta Runni. Kyläsalmi sijaitsee radan varressa niin kuin Kiuruvesikin. Kyläsalmen torilla on puurakenteisia kauppakojuja, joista yksi toimii kahvilana. Kiuruveden tori oli 1950-luvulla täynnä ns. 'laahkoja' (vrt. lafka). yhdessä niistä todellakin sai erinomaisia munkkipossuja ja kuumaa mehua. "Lumilinnuissa" kerrotaan Kyläsalmen yhteiskoulun tulipalosta. Myös Kiuruveden yhteiskoulussa 1950-luvun loppupuolella syttyi tulipalo, jonka vuoksi ylioppilaskirjoitusten osanottajat jouduttiin siirtämään tien toiselle puolelle ortodoksisen kirkkoon. Tätä yksityiskohtaa kirjassa ei ole.

Kirjassa tulipalon sytyttämisestä epäillään kolmea poikaa, jotka ovat kiivenneet tupakalle koulun rakenteilla olevaan kolmanteen kerrokseen. Todellisuudessa palon sytyttämisestä ei epäillä ketään vaan todetaan, että sen syynä on ollut oikosulku.

Koulutoverini Elsa Kangas o.s. Remes ja Pirjo Hintsanen o.s. Ruotsalainen ovat panneet merkille, että romaaneissani on yhtäläisyyksiä todellisuuteen. Pirjo Hintsanen kirjoitti minulle: "Olipa runsaasti samaistumismahdollisuuksia kouluaikaani." Yhtäläisyydet eivät kuitenkaan tee Kyläsalmesta Kiuruvedettä. Romaanien Kyläsalmi on olemassa vain "Lumilintujen" ja "Keltaisen sateenvarjon" tapahtumapaikkana.

Romaanien päähenkilönä on Laura Kultanen, joka on käynyt oppikoulun 1. luokan Merenrantakaupungin tyttölyseossa ja siirtynyt sieltä Kyläsalmen yhteiskouluun. Minä kävin oppikoulun 1. luokan Porin tyttölyseossa ja siirryin sieltä Kiuruvedelle. Asuin Pohjanmaan puolella Pyhäsalmeilla, jota kirjassa vastaa paikkakunta nimeltä Järvikylä.

Lauran vaiheet vastaavat osittain omia vaiheitani. Minullakin oli 10 musiikista (laulusta) ja olin heikko matematiikassa. Minunkin äidinkielen opettajani epäili, että yo-aineeni voisi pudota L:stä C:hen, koska hänen mielestään olin aloittanut aineeni liian kaukaa. Aine palasi L:nä kuten Laurankin aine. Minun aineeni julkaistiin valioaine-kokoelmassa, Lauran aine ei saanut tätä kunniaa. Asuin kouluajanani useissa kortteereissa, joista yksi tosiaankin oli ortodoksisen kirkon saunakamari aivan kuten Lauralle. Sairastuin ennen abivuottani reumakuumeeseen - Laura sairastaa reumakuumeen abiturienttivuotensa joulutammikuussa. Lauralla on veli ja kaksi sisarta kuten minullakin, mutta Lauran kotiolot eivät vastaa omiani: Lauran isä omistaa puusepänteollisuuden ja äiti perustaa vaatekaupan. Minun isäni oli osuuskassan (= pankin) toimitusjohtaja, äitini oli pankkivirkailija. Suurimmaksi osaksi Lauran vaiheet kuitenkin ovat mielikuvitusta.

Myös Lauran suhde poikaystäväänsä Peteen on mielikuvitusta, niin myös Peten henkilökuva kokonaisuudessaan. Ainoastaan Peten karkaaminen 17-vuotiaana merille väärennettyjen henkilötietojen avulla on saatu todellisuudesta. Minun kouluaikainen poikaystäväni Kari karkasi merille ja lähetti minulle Havannasta kortin. Pian sen jälkeen hän jossain Välimerellä katosi Casablancaan rekisteröidyltä laivaltaan, jonka nimi oli s/s Peter Harbour. "Keltaisen sateenvarjon" Pete sen sijaan jää kirjan päättyessä hyvissä voimin eloon.

"Lumilintujen" ja "Keltaisen sateenvarjon" muut henkilöt ja tapahtumat ovat täysin kuvitteellisia, vaikka niihin saattaa liittyä jokin todellisuudesta peräisin oleva yksityiskohta. Muuan esimerkki: kolme Kiuruveden yhteiskoulun poikaa, joista yhden isä oli herännäispastori, varastivat ortodoksisen auton romuttivat sen. "Lumilinnuissa" ortodoksisen auton ottaa luvatta käyttöönsä Lauran ystävä Irina ja ajaa ojaan, jolloin hänen käsivartensa katkeaa. Toinen esimerkki: Lauran abiluokan penkkareissa Aironiemen nuorempi poika esittelee Lauran äidilleen mainiten, että tämä on hänen tuleva vaimonsa. Muutettavat muuttaen tämä tapahtuma vastaa todellisuutta.

Kyläsalmella vallitsee samantapainen aatesuuntien ristiriita kuin Kiuruvedelläkin. Herännäisyyttä edustaa ennen muuta yhteiskoulun rehtori Salkoranta, vasenta laitaa meijerska nimeltä Amanda Jaatinen. Salkorannan henkilökuva ei kuitenkaan vastaa oman aikani rehtoria

Tatu Malmivaaraa, eikä turski Amanda Jaatinen missään nimessä muistuta luokkatoverini äitiä Elli Juntusta, joka oli SKDL:n arvostettu kansanedustaja.

Romaanini "Maria ja taikalyhty" kuvaa kirjailija Maria Jotunin nuoruutta. Kirjan liitteenä on laaja lähdeluettelo. Historialliset yksityiskohdat ja Kuopion kaupungin kuvaus vastaavat todellisuutta, muu on omaa mielikuvitustani. Maria tuskin löysi mummonsa jäämistöstä kirjettä, jonka perusteella olisi alkanut epäillä, että hänen mummollaan Maria Sofialla ja nuorella kauppaneuvos Rainilla olisi ollut rakkaussuhde. Mutta pitää paikkansa että Marian isä Petter oli syntynyt vain pari kuukautta ennen häitä ja juoruttiin että Maria Sofian isä, varakas Korhonen, olisi "ostanut" peltisepän oppilas Johan Herman Hiltusen puoliseksi aviotonta lasta odottavalle tyttärelleen. Silti juorut ovat vain juoruja, eikä kauppaneuvos Raninin suhteesta Maria Sofia Korhoseen ole minkäänlaisia todisteita.

Nuorena Marian ystävä, ylioppilas Ville Heikkinen, on todellinen henkilö. Tiedetään että hän kannusti Marian kirjallisia harrastuksia. Pitää paikkansa, että hän kuoli nuorena. Mutta hänen ja Marian rakkaussuhde on omaa mielikuvitustani. Marian erottaminen koulusta sen sijaan ei ole mielikuvitusta vaan tosiasia. Maria todella seurusteli Heikki Ojansuun ja Viljo Tarkiaisen kanssa, mutta kaikki keskustelut heidän ja romaanin muiden henkilöiden kanssa ovat omaa mielikuvitustani.

Romaaneissa kerrotut historialliset tosiasiat vastaavat todellisuutta. Muuten jokainen romaani on totta omilla ehdoillaan, kaunokirjallisena teoksena. Romaanin henkilöt ja tapahtumat saattavat joiltakin osin ja jossain määrin vastata todellisuutta. Mutta niitä on siinä määrin muokattu vastaamaan romaanin vaatimuksia, ettei niitä sellaisenaan voi yhdistää todellisiin henkilöihin ja todella tapahtuneisiin asioihin.

Annan puheenvuoron Heidi Jaatiselle ja Toini Kuonanojalle. Heidi Jaatinen valottaa romaanin ja todellisuuden keskinäistä suhdetta omalta osaltaan, Toini Kuonanoja serkkunsa Aarne Leväsälmen puolesta.

Leena Laulajainen

KIRJAILIJOIDEN KIURUVESI

Kuopion maakuntakirjasto on laatinut pohjoissavolaisten kaunokirjailijoiden bibliografian, jossa kirjailijat on esitelty paikkakunnittain. Varsinaisten kirjailijoiden lisäksi luetteloon on merkitty myös kaikki pohjoissavolaiset omakustanteiden julkaisijat.

Huomattakoon että kirjailija on ammattina varsin harvinainen. Suomessa on asukkaita noin 5.600.000. Suomen Kirjailijaliiton jäsenmäärä on tällä hetkellä 700, mikä on vain 0.01% Suomen väestömäärästä.

Suomen Kirjailijaliiton jäseneksi hyväksytään ne, joilla on vähintään kaksi jonkin tunnetun kustantajan julkaisemaa kaunokirjallista teosta. Uskonnollisia kirjoittajia ei ole hyväksytty Suomen Kirjailijaliittoon, ei myöskään pelkästään omakustanteita julkaisseita henkilöitä. Näytelmäkirjailijoilla on oma liittonsa, Suomen Näytelmäkirjailijat, johon jäseneksi pääsee, vaikka näytelmiä ei olisikaan julkaistu kirjana, jos niitä kuitenkin on esitetty teatterissa tai televisiossa / kuunnelmina radiossa.

Tutkiessani pohjoissavolaisten kaunokirjailijoiden bibliografiaa paikkakunnittain panin merkille, että Kiuruvedellä oli syntynyt tai siellä asunut kirjailijoita verraten monta. Myös omakustannekirjoittajia Kiuruvedellä on runsaasti. Kiuruvedellä on noin 8700 asukasta. Sellaisia kiuruvetisiä kirjailijoita, jotka ovat julkaisseet useita kaunokirjallisia teoksia, on yhteensä 12 eli 0.14% väestöstä. Lukuun sisältyy myös näytelmäkirjailija Lauri Kokkonen, jonka näytelmiä on julkaistu kirjoina. Kaksi Kiuruvedellä syntynyttä kirjailijaa on julkaissut vain yhden kaunokirjallisen teoksen, mikä ei riitä Suomen Kirjailijaliiton jäsenyyteen.

Seitsemän muualla kuin Kiuruvedellä syntynyttä kirjailijaa on usean vuoden ajan asunut Kiuruvedellä. Omakustannekirjoittajia Kiuruvedellä on yhteensä 29, virsiä, saarnoja ja muuta uskonnollista kirjallisuutta julkaisseita kirjoittajia 7.

Vertailun vuoksi kävin läpi suurimpia bibliografiassa mainittuja Pohjois-Savon kuntia ja laskin eri paikkakuntien kirjailijat (siis kaikki ne kirjoittajat, jotka ovat julkaisseet enemmän kuin yhden kaunokirjallisen teoksen).

Iisalmen asukasluku on noin 22.000, iisalmelaisia kirjailijoita on 8 eli 0.04% väestöstä. Varkaudessa on noin 21.700 asukasta, ja sellaisia varkautelaisia kirjailijoita, jotka ovat julkaisseet enemmän kuin yhden kaunokirjallisen teoksen on 13 (0.06% väestöstä). Lapinlahdella on 10.000 asukasta, ja heistä kirjailijoita on yhteensä 6 eli 0.06% - sama määrä kuin Varkaudessa.

Tunnetuimpia kiuruvetisiä kirjailijoita ovat Lauri Kokkonen, Heikki Lounaja, Lauri Leskinen, Erkki Ahonen, Paul-Erik Haataja ja Hilka Ravilo, jonka romaani "Mesimarjani, pulmuni, pääskyni" oli Finlandia-palkintoehdokkaana vuonna 1997 ja herätti inestikuvaustensa vuoksi suurta kohua muuallakin kuin Kiuruvedellä. Myöhemmin, vuonna 2014, Finlandia-palkintoehdokkaana oli Heidi Jaatisen teos "Kaksi viatonta päivää".

Yhden kaunokirjallisen teoksen julkaisseita, Kiuruvedellä syntyneitä kirjailijoita on kaksi: Maila Ovaska ja Elsa Virkkunen.

Kiuruvedellä eripituisia aikoja asuneita kirjailijoita on yhteensä 7. He ovat Jalmari Vaala, Eeva Tenhunen, Juhani Risto, Laina Rinne, Jonne Piippo, Leena Laulajainen ja Anu Kaipainen.

Kiuruvetisiä tai Kiuruvedellä eripituisia aikoja asuneita omakustannekirjoittajia on peräti 29. Virsirunoilijoita ja muuta uskonnollista kirjallisuutta julkaisseita kirjoittajia on 7. Heistä tunnetuimmat ovat Wilhelmi Malmivaara, Väinö Malmivaara ja Aku Rätty.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista kertoa laajemmin Kiuruveden kirjailijoiden ja kirjoittajien teoksista. Kirjailijoiden tiedot on mahdollista tarkistaa esimerkiksi Wikipediasta. Omakustanne- ja uskonnollisista kirjoittajista kerrotaan Kuopion maakuntakirjaston julkaisemassa Pohjoissavolaisen kaunokirjallisuuden bibliografiassa, jossa heidät on lueteltu paikkakunnittain.

Jostain syystä Kiuruvesi on ollut kaunokirjalliselle kirjoittamiselle hedelmällisempi maaperä kuin muut Pohjois-Savon paikkakunnat. Vielä mielenkiintoisempaa on huomata, että kun Suomen Kirjailijaliiton jäsenmäärä verrattuna maan asukaslukuun on 0.01%, Kiuruvedellä kirjailijoiden lukumäärä kaupungin asukaslukuun verrattuna on 0.14%.

Keväällä 2010, jolloin toimin Kiuruvesi-seuran puheenjohtajana, kirjailijatalo Villa Kivessä, Kiuruvesi-seuran vuosikokouksen edellä, järjestettiin keskustelutilaisuus teemasta "Kirjailija, körttiläisyys ja korpikommunismi". Siinä yhteydessä todettiin, että Kiuruvedeltä kotoisin olevia tai siellä asuneita kirjailijoita on huomattavan paljon suhteessa paikkakunnan asukasmäärään. Syyksi arveltiin luovaa ristiriitaa: uskonnollisen herännäisyyden ja ateistisen ääriivasemmistolaisuuden vuosikymmenten mittaista taistelua kiuruvetisten sieluista.

Kiuruveden tapainen aateympäristö on vallinnut myös Nilsiässä. Kun se liitettiin Kuopion kaupunkiin vuonna 2013, siellä oli asukkaita noin 6500. Nilsiäläisiä kirjailijoita bibliografia mainitsee yhteensä 8 eli saman verran kuin Iisalmissa. Verrattuna Iisalmeen Nilsiässäkin on ollut suhteellisen paljon kirjailijoita. Lieneekö syynä sama aatteiden ristiriita kuin Kiuruvedellä.

Prosentuaalisesti kirjailijoiden määrä Nilsiässä on hiukan pienempi kuin Kiuruvedellä. Kiuruvedellä syntyneiden kirjailijoiden määrä asukaslukuun suhteutettuna on 0.14%. Nilsiässä syntyneitä kirjailijoita asukaslukuun suhteutettuna on 0.12%. Kummallakin paikkakunnalla syntyperiäisiä kirjailijoita on keskimääräisesti enemmän kuin koko maailmassa.

Kävin lävitse kaikkien 14 kiuruvetisen kirjailijan henkilötiedot. Niiden mukaan vain kahdella kiuruvetisellä kirjailijalla, Erkki Ahosella ja Hilikka Ravilolla, on ollut uskonnollinen perhetausta. Todennäköistä kuitenkin on, että myös muut Kiuruvedellä syntyneet kirjailijat ovat eläneet näiden kahden vastakkaisen aatesuunnan, körttiläisyyden ja kommunismin, ristiriitaisessa vaikutuspiirissä.

Kysyä kuitenkin sopii, onko muitakin syitä, joiden vuoksi kiuruvetisiä kirjailijoita on runsaasti. Yhtenä syynä on varmaan ollut kirjastolaitos. Kirjastotoiminta alkoi Suomessa 1840-luvulla, ja Kiuruvedelle kirjasto perustettiin jo vuonna 1862. Puuhamiehenä oli Paavo Tikkanen, syntynyt Kiuruveden Hingunniemessä jo vuonna 1823. Tikkanen oli varakkaasta kodista, opiskeli ensin Kuopiossa ja pääsi ylioppilaaksi Porvoosta. Myöhemmin hän väitteli filosofian tohtoriksi ja perusti Suometar-lehden, jonka päätoimittajana hän toimi kolme kaksivuotista kautta. Tikkanen oli kirjallisesti lahjakas ja käänsi suomeksi muun muassa J.L. Runebergin runoja. Suomen valtakieli hänen elinaikanaan oli ruotsi, ja hänen vaimonsa oli ruotsinkielinen. Niinpä Paavo Tikkanen jälkeläisistä tuli ruotsinkielisiä. Tunnetuin heistä on Paavo Tikkanen pojanpojanpoika, ruotsinkielinen kirjailija Henrik Tikkanen, jonka kirjailijavaimo Märta Tikkanen on yhtä arvostettu kuin miehensä.

Kiuruvesi on myös ollut koulutusmyönteinen paikkakunta. Kiuruveden kotiyhteiskoulu perustettiin jo vuonna 1920, ja kahta vuotta myöhemmin se laajeni viisiluokkaiseksi Kiuruveden yhteiskouluksi. 1950-luvun alussa yhteiskoulu sai myös lukioluokat. Olen aiheellisesti voinut antaa tämän esitykseni nimeksi "Kirjailijoiden Kiuruvesi". Nähtävästi Kiuruvesi on ollut ja on edelleen sekä kirjailijoille että kirjoittamisen harrastajille tavallista suotuisampi ympäristö. Mistä se johtuu? Yhteä syynä siihen on ilmeisesti ollut ristiriitainen aateympäristö, toisena elinvoimainen kirjastotoiminta, kolmantena koulutusmyönteisyys. Voi olla muitakin syitä siihen, että kiuruvetiset harrastavat kirjoittamista. Pyydän vilkasta keskustelua aiheesta!

--